

Egyetemi doktori (PhD) értekezés tézisei

**INTERETNIKUS KAPCSOLATOK
FELSŐ-HÁROMSZÉKEN**

**MAGYAR–ROMÁN–CIGÁNY EGYÜTTÉLÉS HARALY,
PÁVA ÉS SZÉKELYPETÓFALVA TELEPÜLÉSEKEN**

Szabó Lilla

Témavezető: Prof. Dr. Keményfi Róbert

DEBRECENI EGYETEM
Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola

Debrecen, 2016.

I. Az értekezés célkitűzése, a téma körülhatárolása

A Székelyföldön élő nemzetiségek (magyar, román, cigány) kapcsolatait alapvetően átrendezték azok a gyökeres változások, melyek a települések demográfiai, etnikai és gazdasági szerkezetében történtek az elmúlt évtizedekben. Jelen disszertáció célja ezeknek a változásoknak a minél szélesebb körű vizsgálata, elemzése, összevetése a magyar és a román kutatások eredményeivel. A médiában, a politikai színtereken, de a mindennapi életterekben is a Székelyföld a magyar–román konfliktusok helyszínéül jelenik meg.

Kutatásom másik kiemelt célja a többség és a kisebbség kapcsolatának körbejárása, elemzése, különböző élethelyzetek vizsgálata. Emellett azokat a sztereotip képzeteket is el szeretném oszlatni, amelyek a Székelyföldet Bukarestből egzotikumnak, Budapestről pedig archaikus vidéknek, a magyarság tiszta forrásának, bölcsőjének tekintik. Mindkét nézőpont a *másságra* mutat rá, aminek felszínes ismerete a legtöbb esetben kielégíti az érdeklődőket. A székelységről kialakított romantikus, mitizáló képzetek leküzdése mind magyar, mind román oldalon, az itt élők közötti kapcsolatok reális alapokra való helyezése, valamint a székely etnikum valós képének megrajzolása az itt élők közötti kapcsolatok fejlődését szolgálja.

Felső-Háromszék déli része, Orbaiszék a magyar–román–cigány együttélést megjelenítő legkeletibb vidék. A kutatási helyszínnek mindegyike Zabolához, szülőfalumhoz esik közel. Kettő közülük, Páva és Székelypetőfalva közigazgatásilag Zabola községhez tartozik, míg a harmadik, Haraly a szomszédos Gelence község része. A három település közül egyedül Páva nem különálló falu, az 1964-es területi–közigazgatási átszervezések alkalmával végleg Zabolához csatolták. Az egy-

ségesítés ellenére azonban a szimbolikus reprezentációk szintjén mind a zabolaiak, mind a pávaiak külön faluként kezelik.

A dolgozat alapját képező kutatásokat 2003-ban kezdtem el, majd hosszabb szünet után 2014-ben és 2015-ben folytattam a terepmunkát. A helyszíni kutatások utolsó interjúját 2015 áprilisában rögzítettem. A 2003 óta eltelt időszak alatt a vizsgált települések közül Páván a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Magyar Néprajz és Antropológia Tanszékének diákjai, doktoranduszai, tanárai és vendégei végeztek alapkutatásokat a zabolai Csángó Néprajzi Múzeum szervezésében. A kutatás elsősorban a falu etnikai, felekezeti, társadalmi és gazdasági szerkezetének feltárására összpontosított, valamint az 1990-es rendszerváltozást követő modernizáció és globalizáció helybeli hatásainak felmérésére.

Székelypetőfalva és Haraly esetében néprajzi-antropológiai szempontból kihívást jelentő területre találtam, hiszen egyik településen sem folytattak etnikai kérdésekre, együttélési formákra összpontosító kutatásokat előttem. Székelypetőfalván a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Magyar Néprajz és Antropológia Tanszékének végzős diákja, a petőfalvi származású Rádu Viola végzett társadalomnéprajzi vizsgálódásokat szakdolgozatának elkészítéséhez, melyet azonban eddig még nem finalizált.

A dolgozat felépítésében az általánostól közelíték az egyedi felé. A fogalom-meghatározások és kutatási eredmények ismertetése után következik a három település (Petőfalva, Haraly és Páva) és a feldolgozott kutatási eredmények bemutatása. Petőfalva és Haraly esetében a saját kutatásból származó kérdőíves lekérdezés eredményeit összesítettem, ezeket három nagy téma köré csoportosítottam: 1. demográfiai változások,

tartalékok és lehetőségek, 2. gazdasági erőforrások, 3. a nemzeti identitás szimbolikus szférában történő reprezentációja.

A demográfiai erőforrások esetében a felkeresett falvak család- és társadalomszerkezetét vizsgáltam meg, amiből jól kiolvasható, hogy a település mennyire fiatalos vagy előregedő, milyen népesedési tartalékokkal rendelkezik, ez utóbbi esetben a kiskorú és nagykorú gyerekek megoszlása alapján vonhatunk le következtetéseket. Az egyes családokon belül a házastársak származási helye a párválasztási gyakorlat motivációit, szempontjait mutatja. A népesedési mozgásoknál a legújabb betelepüléseket is megvizsgáltam: honnan költöznek be a faluba, kik vesznek házat és miért, valamint hogyan kapcsolódnak be a falu életébe. A bevándorlási folyamatok mellett az elvándorlás méreteit és okait is kutattam. A demográfiai folyamatok és a vallás, vallásosság közötti összefüggések a közösség lelkierejét képezik le, valamint az együttlét igényét is mutatják. A három település esetében a magyar–cigány kapcsolatok egyik legmeghatározóbb színtere a vallásos tér.

A települések gazdasági erőforrásait a külterület és a belterület méretei, a visszaigényelt földek, valamint a saját tulajdonban lévő, a földek megműveléséhez szükséges gépek és felszerelések megléte mutatja. A falusi élet gazdasági erejét az erdő, a szántó és a kaszáló képezi, valamint az állattartás, ezek etnikai eloszlása és megmunkálása, művelése a falu gazdasági érdekszférájának képét rajzolja ki. A lakosság fő jövedelmi forrása nemcsak a gazdasági erőt mutatja, hanem a demográfiai mutatókat is alátámasztja. Az iskolázottság, a végzettség és a foglalkozás nagyban meghatározza a jövedelmi forrásokat, az iskolázottság ugyanakkor a polgárosodás és a modernizáció alapfeltételeként a felzárkózás mértékére is rávilágít.

A nemzeti reprezentáció az etnikai határok szimbolikus megjelölése, illetve a kontaktzónák meghatározása mentén vizsgálható. Az egyes etnikumok önmeghatározására szolgáló tárgyi megjelenítéseket (zászló, címer, képek stb. használata) az egyes lakásbelsőkből látott és kérdőíven rögzített tárgyak alapján összesítettem. A közösségi élet meghatározó elemei az emberi élet fordulóihoz kapcsolódó ünnepek, a vallásos és a nemzeti ünnepek és ezek megünneplése. A felsorolt ünnepek vizsgálatakor az etnikumok közötti határok átjárhatóságát is megfigyeltem: hogyan viszonyulnak egymáshoz az ünnepnapokon, mutat-e eltérést a hétköznapokban tapasztalt gyakorlattól. A kérdőíven nyílt kérdésként szerepelt a másik etnikum látása, az erre kapott válaszok összesítéséből láthatjuk az együtt élő nemzetiségek egymás iránt tanúsított magatartását.

A három esettanulmány, a három egyedi eset után az általánosítással, valamint a tipikus és az atipikus esetek kiemelésével összegzem a terepmunka eredményeit, válaszokat keresve a kiindulópontként szolgáló kérdéseimre. Ugyanakkor igyekszem a környéken, valamint a hasonló etnikai terekben végzett kutatásokkal is összehasonlítani, megtalálni a közös jellemzőket. A kitekintésben a terepen tapasztalt helyzetek összegzésére teszek kísérletet úgy, hogy az etnicitás általánosabb modelljébe helyezem a feltérképezett eseteket a hazai és a nemzetközi szakirodalom felhasználásával.

II. Az alkalmazott módszerek vázolója

Az elemzés alapját kérdőíves kutatás képezi. A terepen készített fókuszált és félig strukturált interjúkat a résztvevő

megfigyelés egészíti ki, valamint több, helyben és a régióban végzett korábbi kutatás eredményeit is felhasználom.

2014 és 2015 között kérdőíves felmérést végeztem Székelypetőfalva és Haraly településeken a lakosság etnikai-antropológiai szempontú vizsgálata céljából. Az empirikus kutatásom alapjául szolgáló kérdőív négy nagyobb egységre tagolódik. Az első rész a felkeresett családok állapotára, belső szerkezetére, nemzetiségére, vallására, végzettségére és foglalkozására vonatkozik. A második egység a telekkel és a lakással kapcsolatos kérdéseket tartalmazza, melyek a telek beosztására, a lakásban található szobákra és azok berendezésére, felszereltségére, valamint az etnikai, vallási és családi tárgyi reprezentációkra összpontosítanak, kérdeznak rá. A harmadik rész a gazdálkodásra, a földtulajdonra, az állattartásra, valamint a munkavégzés helyére vonatkozó nyílt és zárt kérdéseket fogalmazza meg. Az utolsó nagy egység a társas kapcsolatokat vizsgálja olyan témakörök mentén, mint a szabadidő eltöltése, a vallásos élet, a családi élet fordulóihoz kapcsolódó és az etnikai ünneplési szokások, az együtt élő etnikumok közötti interferenciák. A kérdőív egy nyitott kérdéssel zárul, amely a másik etnikum látására vonatkozó vélemények szabad kifejtését teszi lehetővé.

A kérdőíves felmérés adatai mellett személyes tapasztalataim is segítettek a terep bejárása során. A vizsgált falvak és közösségek gyermekkoromtól ismert helyek, amit a terepmunka során az empirikus megfigyeléssel elevenítettem fel. Korábbi tapasztalataim és terepismeretem segítettek a helyiekkel való kapcsolatteremtésben, a kérdések megfogalmazásában és a kapott válaszok megértésében, értelmezésében is. A félig strukturált és fókuszált interjúkkal, valamint a résztvevő megfigyelés módszereinek segítségével betekintést kaphattam a falu és lakói

mindennapi életébe, megtapasztalhattam az etnicitás köznapi működését úgy, hogy a falu valós etnikai, kulturális és gazdasági helyzetének felmérésére összpontosíthattam. Az interjúk készítése során a személyes történeten keresztül a falu strukturális adottságaiba és etnikai viszonyaiba is betekintést kaptam. Településenként öt-öt interjút készítettem 2014 és 2015 folyamán. Az interjúalanyok esetében elsősorban a helyi elitet, az elitréteg hiányában pedig a falufelölöst és azokat a személyeket kerestem meg, akikre „felnéznek” a faluban, cselekedeteik, döntéseik és magatartásuk iránymutató a helyi közösség számára. Ugyanakkor a településekről elszármazott, de még mindig visszajáró egyénekkal is készítettem interjút, hiszen ők most már külső szemmel látják szülőfalujukat és objektívebben beszélnek az ott zajló folyamatokról. A kutatás eredményeinek elemzését két fázisban végeztem el: először a kérdőíves felmérés minőségi és mennyiségi elemzését, majd a terepen rögzített felvételeket, interjúkat jegyeztem le és vizsgáltam meg. Az így kapott adatokat a rendszerezés és feldolgozás után egybevettem a polgármesteri hivatalok, valamint a Román Statisztikai Hivatal nyilvántartásaiban szereplő adatokkal és statisztikákkal, azokat pedig kiegészítettem a magyar nyelvű statisztikai publikációk adatsoraival is. Az összesített adatok alapján állítottam össze a vizsgált települések 2015-ös népességének számarányát, valamint a disszertációban szereplő grafikonok és hivatkozott arányok számadatait.

III. Az eredmények tézisszerű felsorolása

1. A három településen zajló etnikai és demográfiai folyamatok az orbaiszéki falvakban bekövetkezett gyökeres

népességváltozásokat szemléltetik. Ezek a változások hozzájárultak a magyar közösség fogyásához, elerőtlenedéséhez, kiöregedéséhez, a cigány közösség gyarapodásához. Habár a román közösségen belül lényeges és látványos demográfiai változások nem történtek, a gazdasági életben, valamint az állami intézményekben betöltött szerepük jelentősen megerősödött.

2. A magyarul beszélő cigány közösség gyors szaporodása a magyar nyelvű osztályok megmaradásának az alapját képezi. Számos településen a magyar nyelvű oktatás a cigány gyerekek magas számának köszönhető.
3. Orbaiszék gazdasági erőforrásainak túlnyomó része (földek és erdők, állattartás) napjainkban a román közösség tulajdonában van. Ugyancsak a román közösség tagjai közül kerülnek ki azok a tehetősebb agrárvállalkozók, akik az idősebb magyar gazdák birtokait bérbé veszik nemcsak a saját településen, hanem a környező falvakban is.
4. Az etnikai reprezentáció nem foglal el központi helyet az Orbaiszéken élők körében, a magyar nemzeti ünnepek megülése fontos számukra, azonban a kézdivásárhelyi március 15-i, valamint az augusztus 20-i perkői búcsút leszámítva nincsenek látványos ünneplési szokásaik.
5. A magyar nyelven beszélő cigányság számára a magyar közösség a kultúra hordozójaként jelenik meg. Elfogadják a magyar közösség által felállított normákat, igyekeznek azok szerint élni, azonban elsősorban saját csoportjuk elvárásainak, norma- és értékrendszerének akarnak megfelelni.
6. A három együttélő etnikai csoport határai élesen nem különülnek el térben egymástól, a saját csoporthoz való tartozás tudata azonban nagyon erős mindegyikben. Rendszerint mindig a másik csoporttal szemben határozzák

meg önmagukat, s az örökösen változó etnikai folyamatokat pedig igyekeznek a lehető legtermészetesebb módon kezelni.

IV. Az értekezés tárgyában megjelent és igazoltan kiadásra elfogadott publikációk

1. A patakok szerepe Felsőháromszék életében. *Ethnica* VII/1. Debrecen: Debreceni Egyetem Néprajzi Intézet. 2005. 30–31.
2. Kisebbségi közösségek Háromszéken: románok és cigányok. In: Ilyés Sándor – Jakab Albert Zsolt (szerk.): *Kulturális gyakorlat és reprezentáció*. Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság. 2013. 93–106.
3. „Ezt szoktuk meg. Ez a mienk.” Magyar–cigány együttélés Orbaiszéken. In: Jakab Albert Zsolt – Vajda András (szerk.): *Érték és közösség. A hagyomány és az örökség szerepe a változó lokális regiszterekben*. Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság. 2015. 1–19. (megjelenés alatt)
4. Együtt vagy külön? Magyarok és cigányok Székelypetőfalván. In: Telenkó Bazil Mihály (szerk.): *Régió és regionalizmus a történelemben és néprajzban*. Debrecen: Debreceni Egyetem Néprajzi Intézete. 2016. 1–32. (megjelenés alatt)
5. Change and Transition in the Life of Hungarian, Romanian and Roma Ethnic Groups in Eastern Part of Covasna County. In: *Acta Universitatis Sapientiae, European and Regional Studies*, vol. 9. Kolozsvár: Sapientia Hungarian University of Transylvania. 2016. 1–13. (megjelenés alatt)

V. Az értekezés tárgyában tartott konferencia-előadások

1. *Kisebbségi közösségek Háromszéken: románok és cigányok.*
Elhangzott: Kulturális gyakorlat és reprezentáció. Haáz Rezső Múzeum, Székelyudvarhely. 2013. április 19–20.
Szervezők: Kriza János Néprajzi Társaság, Haáz Rezső Múzeum
2. *Együtt vagy külön? Magyarok és cigányok Székelypetőfalván.*
Elhangzott: Régió és regionalizmus a történelemben és a néprajzban. Debreceni Egyetem, Néprajzi tanszék. 2015. szeptember 16.
Szervezők: Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola, Nemzetközi Interregionális Társadalomtörténeti és Néprajzi Kutatóközpont, az MTA-DE Néprajzi Kutatócsoportja, a Történelmi Intézet és a Néprajzi Tanszék
3. *„Ezt szoktuk meg. Ez a mienk.” Magyar–cigány együttélés Orbaiszéken.*
Elhangzott: Érték és közösség. Új utak és kihívások az erdélyi értékkutatásban. Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy. 2015. október 9–10.
Szervezők: Kriza János Néprajzi Társaság, Székely Nemzeti Múzeum

VI. A szerző további megjelent vagy igazoltan kiadásra elfogadott publikációi

1. Kolozsvári Magyar Napok. In: Bodó Barna – Szabó Lilla – Széman Emese Rózsa (szerk.): *Erdélyi Magyar Civil Évkönyv 2015*. Kolozsvár: Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége. 2015. 1–13. (megjelenés alatt)

VII. Szerkesztett kötetek

1. *Kincses Kolozsvár Kalendáriuma 2012*. Kolozsvár: Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács – Kriterion Könyvkiadó (felelős szerkesztő)
2. *Kincses Kolozsvár Kalendáriuma 2013*. Kolozsvár: Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács – Kriterion Könyvkiadó (felelős szerkesztő)
3. *Kincses Kolozsvár Kalendáriuma 2014–2015*. Kolozsvár: Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács – Kriterion Könyvkiadó (felelős szerkesztő)
4. *Kincses Kolozsvár Kalendáriuma 2015–2016*. Kolozsvár: Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács – Kriterion Könyvkiadó (felelős szerkesztő)
5. *Erdélyi Magyar Civil Évkönyv 2015*. (főszerkesztő Bodó Barna, társszerkesztő Széman Emese Rózsa). Kolozsvár: Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége (megjelenés alatt)

VIII. Könyvfordítás

1. Seulean, Tudor – Ruijters, Maarten – Van Rijen, Ton: *Transylvania. The Saxon Legacy.* Cluj-Napoca: Grinta Publishing House. 2009.

IX. A szerző további konferencia-előadásai

1. *Szervezz velünk! Kolozsvári Magyar Napok workshop. Beszélgetés a Kolozsvári Magyar Napok szervezőivel: Gergely Balázs főszervező, Sánta Levente fesztiváligazgató, Szabó Lilla programigazgató*
Elhangzott: TÁJOLÓ erdélyi közéleti konferencia, Kolozsvár. 2012. március 23–25. Szervezők: Reconstructio Egyesület, Integratio Alapítvány
2. *A Kolozsvári Magyar Napok kommunikációs stratégiái.*
Elhangzott: IV. Kommunikációs Napok, Kolozsvár. 2012. december 7–8. Szervező: Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Politika-, Közigazgatás- és Kommunikációtudományi Kar, Kommunikáció, Közkapcsolatok és Reklám Intézete magyar tagozata
3. *Kolozsvári Magyar Napok. Sikertörténet és ami mögötte van.*
Elhangzott: Kriza János Szakkollégium, Kolozsvár. 2016. február 17. Szervezők: Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvári Magyar Egyetemi Intézet

Nyilvántartási szám: DEENK/66/2016_PL
Tárgy: PhD Publikációs Lista

Jelölt: Szabó Lilla
Neptun kód: EEPGP8
Doktori Iskola: Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

Magyar nyelvű könyvrészlet(ek) (3)

1. **Szabó L.:** Együtt vagy külön?. Magyarok és cigányok Székelyföldön.
In: Régió és regionalizmus a történelemben és néprajzban. Szerk.: Telenkó Bazil Mihály, Debreceni Egyetem Néprajzi Intézete, Debrecen, [1-32], 2016.
2. **Szabó L.:** "Ezt szoktuk meg. Ez a mienk!". Magyar-cigány együttélés Orbaiszéken.
In: Érték és közösség : A hagyomány és az örökség szerepe a változó lokális regiszterekben. Szerk.: Jakab Albert Zsolt, Vajda András, Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, [1-19], 2015.
3. **Szabó L.:** Kisebbségi közösségek Háromszéken: románok és cigányok.
In: Kulturális gyakorlat és reprezentáció. Szerk.: Ilyés Sándor, Jakab Albert Zsolt, Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 93-106, 2013. ISBN: 9789738439733

Magyar nyelvű tudományos közlemény(ek) hazai folyóiratban (1)

4. **Szabó L.:** A patakok szerepe Felsőháromszék életében.
Ethnica. 7 (1), 30-31, 2005. ISSN: 1419-8177.

Idegen nyelvű tudományos közlemény(ek) külföldi folyóiratban (1)

5. **Szabó, L.:** Change and Transition in the Life of Hungarian, Romanian and Roma Ethnic Groups in Eastern Part of Covasna County.
Acta Univ. Sapientiae, Eur. Reg. Stud. Accepted by publisher (2016), p. 1-13, p. 1-13. - ISSN: 2066-639X.

További Közlemények

Idegen nyelvű, külföldi könyv(ek) (1)

6. Seulean, T., Ruijters, M., Van Rijen, T., Huber, I., Wittstock, U., Balázs, R., **Szabó, L.** (ford.):
Transylvania : The Saxon legacy = Moștenirea săsească din Transilvania = Erbe der sie-
benbürger Sachsen = L'Héritage saxon en Transylvanie = Erdélyi szász örökség. Grinta,
Cluj-Napoca, 190 p., 2009. ISBN: 9789731261638

Magyar nyelvű könyvrészlet(ek) (1)

7. **Szabó L.**: Kolozsvári Magyar Napok.
In: Erdélyi Magyar Civil Évkönyv 2015. Szerk.: Bodó Barna, Szabó Lilla, Széman Emese
Rózsa, Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége, Kolozsvár, [1-13], 2016.

Időszaki Kiadvány(ok) (1)

8. H. Szabó G., **Szabó L.** (szerk.): Kincses Kolozsvár Kalendárium. - Kolozsvár : Erdélyi Magyar
Nemzeti Tanács : Kriterion Könyvkiadó, 2012-

A DEENK a Jelölt által az IDEa Tudóstérbe feltöltött adatok bibliográfiai és tudományometriai
ellenőrzését a tudományos adatbázisok és a Journal Citation Reports Impact Factor lista alapján
elvégezte.

Debrecen, 2016.03.17.

